

Handläggare
Andrea Grönberg
Telefon: 08-50825152

Till
Socialnämnden
2023-09-26

Remiss av Förstärkt skydd för den personliga integriteten - behovet av åtgärder mot oskuldskontroller, oskuldsintyg och oskuldsingrepp samt omvändelseförsök

Svar på remiss från kommunstyrelsen, Dnr KS 2023/846

Förvaltningens förslag till beslut

Socialnämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Sammanfattning

I utredningen *Förstärkt skydd för den personliga integriteten – behovet av åtgärder mot oskuldskontroller, oskuldsintyg och oskuldsingrepp samt omvändelseförsök* (SOU 2023:37) föreslås att det införs en ny straffbestämmelse om oskuldskontroll i fjärde kapitlet brottsbalken som innebär ett straffansvar för den som undersöker någon annans kvinnliga könsorgan i syfte att bedöma om personen är eller framstår som oskuld. Genom nya bestämmelser i lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor föreslår utredningen att även oskuldsingrepp ska förbjudas. Vidare föreslås att i 31 a-31 §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) även omfatta fall där det finns påtaglig risk för att någon under 18 år förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att genomgå ett oskuldsingrepp eller en oskuldskontroll. Med hänsyn till straffskalorna och de straff som döms ut för äktenskapstvång och barnäktenskapsbrott enligt 4 kap. § 4 c brottsbalken (1962:700) motiveras en kriminalisering av underlåtenhet att avslöja dem enligt utredningen.

Sammanfattningsvis ställer sig förvaltningen positiv till utredningens förslag som innebär en ökad kriminalisering av hedersrelaterat våld och förtryck. Socialstyrelsens framtagna bedömningsstöd ses betydelsefullt i socialtjänstens arbete för att i ett tidigt skede upptäcka flickor och kvinnor som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck. Förvaltningen ser behov av ett tydliggörande i ansvaret kring lansering, utbildning, implementering och uppföljning av framtaget bedömningsstöd.

Bakgrund

Kommunstyrelsen har remitterat ärendet till socialnämnden för besvarande. Övriga remissinsatser är stadsledningskontoret, utbildningsnämnden, Farsta stadsdelsnämnd, Skärholmens stadsdelsnämnd, Norra innerstadens stadsdelsnämnd.

Ärendet

Sedan november 2021 har en särskild utredare haft i uppdrag att utreda och ta ställning till behovet av åtgärder mot oskuldskontroller¹, oskuldsintyg², oskuldsingrepp³ och liknande fenomen samt lämna förslag som innebär en kriminalisering av företeelserna. Utredaren har även haft i uppdrag att ta ställning till om underlåtenhet att avslöja äktenskapstvång och barnätenskapsbrott bör kriminaliseras. Vidare har uppdraget även inkluderat en analys och redogörelse för vilket straffansvar som finns gällande omvändelseförsök av hbtq-personer samt ett ställningstagande till om det straffrättsliga skyddet bör förstärkas.

Oskuldskontroller, oskuldsintyg och oskuldsingrepp

Utredningens samlade slutsatser är att oskuldskontroller, oskuldsintyg och oskuldsingrepp förekommer i Sverige och att oskuldskontroller och oskuldsingrepp utförs inom den offentliga och privata vården samt inom den privata sfären. Utredningen gör bedömningen att förekomsten inte är omfattande men att det samtidigt kan finnas ett mörkertal då utredningens kartläggning inte har kunnat fånga in de fall där hälso- och sjukvården inte har varit involverade samt att det förekommer att oskuldskontroller och oskuldsingrepp sker i utlandet.

Utredningen föreslår att det införs en ny straffbestämmelse om oskuldskontroll i fjärde kapitlet brottsbalken som innebär ett straffansvar för den som undersöker någon annans kvinnliga könsorgan i syfte att bedöma om personen är eller framstår som oskuld. Straffskalan ska vara böter eller fängelse i högst ett år. Om undersökningen inte är allvarligt menad, exempelvis om den skulle ingå i en lek inom ramen för en ömsesidig, intim relation eller om en ung flicka ber en kamrat att undersöka om det syns att hon har haft samlag ska gärningen inte utgöra ett brott utan ses som ringa fall. Undantaget bör utformas så att det tillämpas mycket restriktivt. Genom nya bestämmelser i lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor föreslår utredningen att även

¹ En oskuldskontroll är en undersökning av en flicka/kvinnas underliv i syfte att bedöma om hon är oskuld eller inte.

² Ett oskuldsintyg är ett intyg utfärdat av en läkare eller någon annan betrodd person i vilket en flicka/kvinna direkt eller indirekt framställs som oskuld.

³ Ett oskuldsingrepp är ett kirurgiskt ingrepp eller en liknande åtgärd i en flicka/kvinnas underliv som vidtas i syfte att vid ett senare tillfälle ska framstå som att hon är oskuld.

oskuldsingrepp ska förbjudas. Förbudet ska omfatta ingrepp i någon annans kvinnliga könsorgan som görs i syfte att det ska framstå som att personen är oskuld. Lagens rubrik föreslås ändras till lag (1982:316) med förbud mot oskuldsingrepp och könsstympning av kvinnor. Den som bryter mot förbudet ska dömas till böter eller fängelse i högst ett år. För både oskuldskontroll och oskuldsingrepp ska inte samtycke utgöra en grund för ansvarsfrihet för gärningspersonen.

Vidare finns det sedan 1 juli 2020 regler om utreseförbud för barn i 31 a-31 §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Utreseförbud ska meddelas ett barn om det finns en påtaglig risk för att barnet förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att ingå äktenskap, äktenskapsliknande förhållanden eller könsstympning. Utredningen förslår att även omfatta fall där det finns påtaglig risk för att någon under 18 år förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att genomgå ett oskuldsingrepp eller en oskuldskontroll. En särskild reglering om detta bör införas enligt utredningen. Detta kan ske antingen genom att förslaget om ett utvidgat reseförbud i promemorian Ett utvidgat reseförbud (Ds 2022:9) genomförs eller genom förslaget i utredningens betänkande.

Samtliga lagändringar föreslås träda i kraft 1 januari 2025.

Utredningen har bedömt att intygandet av sexuell oskuld (oskuldsintyg) inte bör kriminaliseras då intygandet ofta bygger på en oskuldskontroll och genom kriminaliseringen av oskuldskontroller minskar i praktiken utrymmet att straffritt intyga oskuld, både muntligt och skriftligt.

I utredningsuppdraget har det inte ingått att utvärdera det generella arbetet som bedrivs mot våld och förtryck, däremot har utredningen övervägt om det finns ett behov av särskilda utbildnings- och informationssatsningar för att specifikt motverka oskuldskontroller och oskuldsingrepp. Utredningen konstaterar att en central förklaring till att dessa företeelser förekommer är de oskuldsnormer som finns inom vissa grupper i samhället och som är ett viktigt inslag i en hederskontext. Normer och föreställningar om den kvinnliga anatomin ses behöva motverkas om kontrollerna och ingreppen ska upphöra. Viktiga målgrupper för sådana informations- och utbildningsinsatser är de sociala nätverk inom vilka det finns förväntningar om att flickor och kvinnor ska genomgå dessa kontroller och ingrepp. En annan målgrupp är hälso- och sjukvårdspersonal, socialsekreterare, skolpersonal och andra som yrkesmässigt kommer i kontakt med flickorna och kvinnorna. Utredningen redogör för olika aktörers pågående satsningar inom området. Utredningens slutsats gällande utbildnings- och informationssatsningar är att det bör vara tillräckligt att se över och

vid behov komplettera befintliga insatser av aktörer som exempelvis Socialstyrelsen och Skolverket.

Underlåtenhet att avslöja äktenskapstvång och barnäktenskap

Med hänsyn till straffskalorna och de straff som döms ut för äktenskapstvång och barnäktenskapsbrott enligt 4 kap. § 4 c brottsbalken (1962:700) motiveras en kriminalisering av underlåtenhet att avslöja dem enligt utredningen. Brotten involverar ofta flera personer i planeringen och utredningen gör bedömningen att en kriminalisering på sikt kan bidra till att fler personer som har kännedom om ett förestående tvångs- eller barnäktenskap känner sig förpliktiga att ingripa eller informera myndigheter. Det finns även ett praktiskt tillämpningsområde vid en kriminalisering i förhållande till personer som får kännedom om ett nära förestående tvångs- eller barnäktenskap men som inte kan dömas för medverkan i brottet, t.ex. bröllopgäster samt personer som brottsoffret har anförtrött sig till. Med hänvisning till att det kan innebära stora negativa psykologiska effekter av att gifta sig och leva med en person mot sin vilja gör utredningen bedömningen att det är rimligt att straffa samtliga som underlåter att avslöja ett förestående äktenskapstvång eller barnäktenskapsbrott.

Omvändelseförsök

Omvändelseförsök⁴ förekommer i hela världen med många olika former beskrivna. Gemensamma nämnare är det särskilda ”omvändelsesyftet” och att omvändelseförsök inte utgår från en neutral eller accepterande inställning till personens sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck. Omvändelseförsök kan utifrån tillvägagångssätt delas in i följande kategorier.

1. metoder som riktas direkt mot kroppen, såsom hormonbehandling och kirurgiska ingrepp (kroppspåverkande metoder),
2. metoder som liknar eller är hämtade från samtalsterapi, (terapiimiterande metoder),
3. metoder som bygger på religiösa ritualer och andra handlingar med religiös koppling, såsom förbön, själavårdande samtal och andeutdrivning (religiösa metoder) samt
4. andra påverkansförsök som inte faller in under övriga kategorier, som kan sträcka sig från utfrysning och verbala övertalningsförsök till tvångsäktenskap och allvarliga våldshandlingar.

⁴ Påtryckningar och tvång som syftar till att förmå någon att förändra, permanent dölja eller avstå från att leva i enlighet med sin sexuella läggning eller könsidentitet eller uttrycka kön på det sätt personen själv vill.

Utredningen konstaterat att det inte finns något som tyder på att det förekommer kroppspåverkande metoder (punkt 1) i Sverige. Det finns inte heller någon klar uppgift som att det förekommer terapiimiterande metoder (punkt 2). Med hänvisning till att kriminalisering inte bör ske i garderande eller förebyggande syfte finns därför inte anledning att överväga en kriminalisering av dessa former av omvändelseförsök. De uppgifter om förekomst av omvändelseförsök i Sverige är i huvudsak hänförliga till de två sistnämnda kategorierna. Utredningens slutsatser är att de i Sverige allvarligaste förekommande påverkansmedlen redan utgör brott. Det kan handla om att hbtq-personer utsätts för påverkan genom handlingar som utgör olaga tvång, misshandel, olaga frihetsberövande, olaga hot, äktenskapstvång eller ofredande. I ett omvändelseförsök kan det även ingå gärningar som utgör förtal, förolämpning eller hets mot folkgrupp. Även bestämmelser om olaga förföljelse, grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning samt hedersförtryck kan bli aktuella. Sammantaget ger den nuvarande regleringen goda möjligheter att ingripa straffrättsligt mot omvändelseförsök. Utredningen har ändå övervägt om en särskild straffbestämmelse skulle ge ett effektivare skydd mot omvändelseförsök genom verbal påverkan eller ritualer och liknande händelse. Utredningen gör bedömningen att en sådan bestämmelse sannolikt inte skulle bidra till ett stärkt skydd mot omvändelseförsök då det skulle bli svårt att utreda och bevisa och bestämmelsen svår att tillämpa.

Även om en kriminalisering skulle sända en signal från samhällets sida och kunna få en normerande effekt bör en ny straffbestämmelse inte införas endast av den anledningen utan bör även förutses kunna tillämpas i praktiken och bidra till att motverka det oönskade beteendet. Utredningens samlade slutsats är att ytterligare kriminalisering inte skulle utgöra ett effektivt medel i att motverka omvändelseförsök och en särskild kriminalisering bör därför inte införas. Inte heller bör en särskild straffskärpningsgrund för omvändelseförsök införas då bestämmelsen om försvårande omständigheter i 29 kap. 2 § brottsbalken redan innehåller punkter som kan bli tillämpliga. Utöver det straffrättsliga skyddet, finns ett visst skydd mot omvändelseförsök genom bestämmelser i andra lagar. Vid omvändelseförsök riktade mot personer under arton år kan insatser från socialtjänsten, ytterst i form av omhändertagande med stöd av framför allt 2 § LVU bli aktuell.

Ärendets beredning

Ärendet har beretts på socialförvaltningens avdelning för stadsövergripande sociala frågor. Förvaltningsgruppen har behandlat ärendet den 20 september och funktionshinderrådet har haft möjlighet att ta del av ärendet den 21 september.

Jämställdhetsanalys

Utredningens förslag riktar sig flickor, kvinnor, pojkar, män och hbtqi-personer oavsett ålder. Stockholms stad ska vara en jämställd stad där ingen begränsas på grund av sitt kön, där alla ska ha makten över sina egna liv och där mänskliga rättigheter respekteras. Utredningens förslag stämmer väl in i stadens målsättning.

Förvaltningens synpunkter och förslag

Förvaltningen är positiv till utredningens förslag om en ökad kriminalisering av hedersrelaterat våld och förtryck. Det är ett betydelsefullt verktyg för att stärka flickor och kvinnors mänskliga rättigheter och i jämställdhetsarbetet.

Förvaltningen har i remissvar med diarienummer 1.6-299/2022 lämnat synpunkter på förslaget om ett utvidgat stöd i 31 a § LVU gällande utreseförbud för barn. Förvaltningen är positiv till utredningens förslag att även omfatta fall där det finns påtaglig risk för att någon under 18 år förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att genomgå ett oskuldsingrepp eller en oskuldskontroll. En konkretisering av målgrupper för tillämpning av LVU ses stöttande och vägledande i socialtjänstens arbete för att skydda barn från hedersrelaterat våld och förtryck.

Enligt den kommunala finansieringsprincipen ska beslut som innebär nya obligatoriska uppgifter för kommuner åtföljas av en statlig finansiering. Under 2022 har Stockholms stad ansökt om sex utreseförbud enligt 31 § a LVU och åtta tillfälliga utreseförbud enligt 31 § d LVU. Förslaget till ändring av reglerna om utreseförbud i LVU skulle kunna leda till ökade kostnader för socialtjänsten då det kan leda till att socialtjänsten behöver initiera fler ärenden om utreseförbud. Stockholms stad har ingen statistik på hur många flickor och kvinnor som socialtjänsten har kännedom om och som utsatts eller riskerat utsättas för oskuldskontroller och oskuldsingrepp. Ju bättre socialtjänsten blir på att upptäcka dessa flickor och kvinnor desto mer resurser kommer att krävas även om ett mörkertal riskerar kvarstå. Förslaget kommer innebära kostnadsökningar men inte kostnadsökningar av det storlek som innebär att staten ska kompensera kommunerna med hänsyn till finansieringsprincipen.

Socialstyrelsen har 2021 på uppdrag av regeringen tagit fram ett bedömningsstöd till socialtjänsten för arbetet med de som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Bedömningsstödet består av en manual och ett frågeformulär och avser främst utredningar av barn i åldern 12–17 år. I manualen beskrivs hedersrelaterat våld och förtryck, och i samband med det behandlas bland annat

oskuldskontroller, oskuldsintyg och oskuldsingrepp.⁵ Hittills har det inte funnits ett bedömningsstöd på nationell nivå för att upptäcka hedersrelaterat våld och bedöma risk för framtida våld bland utsatta barn och unga och efterfrågan inom socialtjänsten är stor. Förvaltningen ser behov av att Socialstyrelsen erbjuder utbildningsåtgärder i samband med lansering av bedömningsstödet. Det är i dagsläget inte beskrivet vem som kommer ansvara för utbildning, implementering och uppföljning av stödet vilket förvaltningen ser behöver tydliggöras.

Veronica Wolgast Carstorp
Socialdirektör
Socialförvaltningen

Lina Blombergsson
Avdelningschef
Socialförvaltningen

Bilaga

1. Förstärkt skydd för den personliga integriteten - Behovet av åtgärder mot oskuldskontroller, oskuldsintyg och skuldsingrepp samt omvändelseförsök (SOU 2023:37)

⁵ Bedömning av hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i nära relationer – stöd till socialtjänst och hälso-sjukvården, Socialstyrelsen 2021

Attesterat av

Detta dokument har godkänts digitalt av följande personer:

Namn	Datum
Veronica Wolgast Carstorp, Socialdirektör	2023-09-14
Lina Blombergsson, Avdelningschef	2023-09-13